

С. 156–167. 12. Панарин А. С. Политология: учеб. / А. С. Панарин. – М.: Проспект, 1997 – 408 с. 13. Панарин А. С. Православная цивилизация в глобальном мире. – М., 2002. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.eurasia.com.ru/eo/4-5.html. 14. Панарин А. С. Ревани истории: российская стратегическая инициатива в XXI веке // Александр Панарин. – М.: Русский миръ: Моск. учеб., 2005 – 432 с. 15. Резников К. Украинцы и русские: идеологи противостояния / Кирилл Резников. – М., 1996. – № 4. – С. 128–154. 16. Солженицын А. Как нам обустроить Россию / А. И. Солженицын. – М.: Правда, 1990. – 46 с. 17. Солженицын А. Россия в обвале / А. Солженицын. – М.: Рус. путь, 1998. – 203 с. 18. Україна-Росія: концептуальні основи гуманітарних відносин / за наук. ред. О.П. Лановенка. – К.: Стилос, 2001. – 476 с.

УДК 37:93/94-057.875

П.В. Вербицька

Національний університет “Львівська політехніка”

ЗАВДАННЯ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ У ВИМІРІ СУЧАСНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

© Вербицька П.В., 2013

Історична освіта в Україні в сучасних умовах наповнюється особливим змістом, виконуючи важливу роль у процесі інтеграції суспільства, сприяючи інтелектуальному розвитку особистості, допомагаючи молоді розуміти сучасність і готуючи особистість до життя у демократичному суспільстві.

History education in Ukraine acquires a special meaning under the modern conditions as it plays an important role in the process of society integration, helping the youth to understand the modern life and preparing an individual for the life in democratic society.

Історична освіта в Україні в сучасних умовах наповнюється особливим змістом, виконуючи важливу роль у процесі інтеграції суспільства, маючи на меті створення сприятливих умов для розвитку особистості у процесі формування активної громадянської позиції і почуття відповідальності у суспільстві. Реагуючи на потреби часу, особливості соціокультурного розвитку, а отже, і на суспільне замовлення у процесі формування сучасного змісту та завдань історичної освіти необхідно враховувати вплив нових чинників постмодерну – глобалізації, інформаційного та полікультурного суспільства.

Відповіді на суспільні виклики містяться у сучасних методологічних підходах європейської історичної дидактики, а також у концептуальних положеннях, сформульованих у ході дискусій науковців та освітян, що відбуваються в суспільному та науковому дискурсі України в останні роки. Сучасна методологія історичної освіти віднайшла своє відображення у працях українських науковців – К. Баханова, С. Ганаби, Л. Зашкільняка, Г. Касьянова, М. Мудрого, О. Пометун, О. Удада, Н. Яковенко та ін. Водночас суспільна актуальність проблеми і вимоги педагогічної практики зумовлюють подальший науковий та практичний розвиток цієї проблематики.

Мета роботи – з’ясувати основні завдання історичної освіти у вищому навчальному закладі у контексті сучасних інтеграційних процесів.

З одного боку, українському суспільству притаманна культурна різноманітність, зокрема, багатоетнічність та багатоконфесійність, що має міцне історичне коріння. Сучасні процеси глобалізації сприяють посиленню процесів інтеграції світового освітнього простору, який стає дедалі відкритим для міжкультурної взаємодії, міжкультурних контактів та міжнародної співпраці, що спричиняє також і зміну етнічного складу шкільних класів і студентських груп. Полікультур-

турність відображає культурне і національне розмаїття українського суспільства, сприяє визнанню права усіх громадян зберігати, розвивати і збагачувати свою культурну спадщину; сприяти вихованню у них взаєморозуміння, поваги і толерантності, здатності до міжкультурного діалогу.

З іншого боку, як свідчать результати соціологічних досліджень та педагогічна практика, такі явища, як девальвація духовних цінностей, криза ідентичності, невміння молоді здійснювати конструктивний діалог та соціальну взаємодію, потребують переосмислення ролі історичної освіти у багатокультурному середовищі. Відповідно навчально-виховний процес має орієнтуватися на становлення особистості, яка має ті самі засадничі цінності, що і більшість членів того чи іншого суспільства. Взаємодіючи в історичному середовищі, індивідууми стикаються із культурною різноманітністю, яка передбачає наявність різних світоглядних поглядів та ціннісних переконань. Для гармонійного розвитку кожна особистість потребує визначення своєї етнічної, мовної чи будь-якої іншої культурної належності.

Збереження індивідуальних особливостей відповідно до загальноприйнятих у демократичному суспільстві норм та правил є важливим чинником стабільності спільноти. Своєю чергою, особистість повинна себе відчувати частиною спільноти, обраної чи успадкованої, її культури, традицій, історії. У цьому контексті важливим є формування в особистості здатностей до життя у багатокультурному суспільстві, не відмовляючись при цьому від коренів, що визначають її ідентичність. Ознайомлення студентів із прикладами та особливостями успішної взаємодії із різними національними культурами, спільнотами, національними громадами, які формують спільну культурну спадщину українського суспільства. Такий підхід є особливо актуальним для історичної освіти на тлі мовного, етнічного, релігійного та регіонального розмаїття українського суспільства. Адже становлення громадянського суспільства можливе за умови трансформації етнічної спільноти у спільноту політичну, об'єднану єдиними цінностями та пріоритетами, тобто політичну націю.

Отже, багатоманітність усвідомлюється як певний виклик та завдання для сучасного суспільства та системи історичної освіти. Багатоманітність передбачає усвідомлення власної ідентичності та сприйняття ідентичності іншої людини. Відповідно у сучасних соціокультурних умовах під час формування змісту історичної освіти важливим є застосування інтеркультурного виміру до розуміння сутності явищ історичного процесу, що передбачає орієнтацію особистості на засвоєння цінностей і досягнень багатокультурної спадщини України та світу, позитивне сприйняття та відтворення загальноприйнятих соціокультурних норм, формування на цій основі соціально-комунікативної здатності особистості конструктивного розв'язання конфліктів, відтворення на практиці ненасильницьких моделей поведінки. Інтеркультурний підхід в історичній освіті розвиває педагогіку гуманних та толерантних людських відносин, прагнучи навчити особистість пізнавати різні культури, позитивно та толерантно сприймати відмінності інших, зберігаючи при цьому власну ідентичність.

У сучасному багатокультурному суспільстві історична перспектива тісно пов'язана з відчуттям ідентичності. Питання ідентичності охоплює такі аспекти, як національність, гендер, етнос, вік, походження тощо. Основою національної ідентичності є колективне уявлення про минуле національної спільноти, яке існує в індивідуальній пам'яті у межах особистого досвіду та формується за допомогою різних джерел – усної історії (членів родини, інших свідків подій), засобів масової інформації, культури тощо. Важливу роль у цьому процесі відіграє історична освіта молодого покоління, яка має на меті формування у сприйнятті цілісного образу історичного минулого національної спільноти, з яким молода людина може себе ідентифікувати. У процесі вивчення базових курсів історії у вищому навчальному закладі студенти мають змогу досліджувати, як минуле допомагало формувати різні ідентичності, спільні культури, цінності і формувати толерантне ставлення особистості до різноманітності.

Досліджуючи у процесі вивчення курсів історії релігійні, мовні, гендерні, соціальні, регіональні особливості, студенти мають змогу мислити у контексті національної та світової культури, приймаючи загальнолюдські цінності культури і гармонійно їх поєднуючи у своєму житті з національними. У цьому контексті Євгенія Більченко, говорячи про інформаційне суспільство, вказує на актуальність культурного діалогу, виховання “людини культури” як активного суб'єкта

діяльності та спілкування, здатного до виявлення та розвитку своїх творчих і пізнавальних можливостей. Аналіз історичних та культурних джерел, в яких представлена тематика відображення різних образів світу, культурної багатоманітності і міжкультурних контактів, покликана сприяти розвитку навчально-пізнавальної діяльності студентів, формуванню їхніх ціннісних уявлень, досвіду міжкультурного діалогу та взаємодії. Відповідно молоді люди мають не лише отримувати знання про історичні події, але й бути готовими до конструктивного діалогу з представниками різних культур, носіями різної історичної пам'яті, виробити толерантне ставлення до них, повагу до їх поглядів та уподобань.

Спираючись на сучасні підходи європейської дидактики, доцільно сформулювати засадничі принципи сучасної історичної освіти: інтеграційність (формування ціннісного ставлення до способу життя, культури і традицій різних етноконфесійних спільнот, субкультур тощо; готовності та мотивації особистості до конструктивного міжкультурного діалогу); багатоперспективність (бачення історичних подій з позиції різних суб'єктів та різної історичної інтерпретації); багатоаспектність (різні виміри історії: етносоціальний, політичний, культурний, релігійний, гендерний, повсякденна історія); регіональний (етнічні, релігійні, ментальні особливості розглядаються в історичній площині краю, регіону, місця розселення і проживання різних етноконфесійних спільнот).

Такі засадничі підходи сприяють насамперед розвитку у студентів історичного розуміння того, що вони мають не тільки знати, але й уміти для ефективного застосування знань на практиці; відходу від одностороннього традиційного тлумачення історичних фактів; використання у процесі історичного дослідження різних джерел за змістом і видами з метою розгляду минулого з позицій багатокультурності та багатоперспективності.

Реалізація вищезазначених принципів у змісті базових курсів історії у вищому навчальному закладі передбачає: відбір змісту, який сприяє позитивному сприйняттю національно-культурних відмінностей, розумінню і взаємній довірі між представниками різних етноконфесійних спільнот; особистісне осмислення духовного, соціального, морального досвіду людей у минулому та теперішньому; стимулювання інтересу студентів до дослідження історичних явищ і процесів, насамперед на краєзнавчому матеріалі, місцевій історії; розвиток соціокультурної компетентності особистості на основі дослідницької діяльності, вивчення різноманітних джерел з краєзнавчої історії, виховання толерантного ставлення до історії та культури різних етноконфесійних спільнот, що живуть у даному населеному пункті, регіоні, країні; виховання громадянської культури студентів, готовності співпрацювати задля розвитку міжкультурного діалогу та етнокомунікації на різних рівнях.

Історичний процес у контексті постмодерну, як зазначає С. Ганаба, – втрачає свою цілісність, впорядкованість, системність; пріоритет надається локальному, індивідуальному, фрагментарному; історичні знання постають як хаотична, невпорядкована, недетермінована система, у якій лише реальними є окремі фрагменти людського буття; вони сприймаються як процес постійного становлення і зміни та презентують власне бачення та систему цінностей дослідника [3, с. 37]. Антропологічний вимір історичного буття, започаткований науковцями французької історіографічної школи “Аналів” у середині минулого століття, є предметом сучасного історичного дослідження. У центрі історичного пізнання перебуває конкретний індивід з його правом на життя, свободу мислення, а також різні виміри його життєдіяльності: етносоціальний, політичний, культурний, релігійний, гендерний, повсякденна історія.

Історична освіта сприяє засвоєнню досвіду минулого та його уроків у проекції на вирішення сучасних суспільних проблем. Формування колективної історичної пам'яті, створення у сприйнятті молодого покоління цілісного образу історичного минулого національної спільноти, з якою воно себе ідентифікує, є важливою функцією історичної освіти. Модерна національна ідентичність, на думку С. Єкельчика, залежить від установки на “природну” тяглість колективного минулого, теперішнього і майбутнього народу [5, с. 26]. Не можна не погодитися із В. Артюхом у тому сенсі, що загальнонаціональна історична пам'ять у демократичному суспільстві має бути угодою між різними варіантами локальних моделей пам'яті, що належать різним соціальним групам та політичним силам, які їх представляють [1].

Враховуючи те, що минуле й надалі є предметом політичних маніпуляцій та засобом суспільної дезінтеграції, суспільне порозуміння та примирення щодо суперечливих і вразливих сторінок історичної пам'яті є важливим завданням освіти. Зокрема, пам'ять про Другу світову війну є найсуперечливішою сторінкою історії у колективній пам'яті, об'єктом гострих суспільних дискусій, маніпулювання якою спричиняє суспільну дезінтеграцію. На підтвердження вищезазначеного, М. Рябчук пише про дві України, де існують різні світи, різні цивілізації, що відрізняються способом мовлення і способом мислення місцевих жителів, які орієнтуються на цілком інші культурні моделі, цивілізаційні й географічні центри, сповідують інші, принципово непримиренні й непокєднувані між собою історичні міфи та наративи, бачать не тільки минуле, а й майбутнє краю цілком інакше [7, 18].

Відтак формування історичної пам'яті українського суспільства супроводжується багатьма проблемами, серед яких найважливішою є проблема визначення особистістю власної ідентичності у різноманітному й суперечливому світі; позитивне сприйняття та повага до вибору іншої людини, інтеграція та консолідація спільноти на основі загальнолюдських цінностей. Історична освіта може стати важливим чинником інтеграції сучасного суспільства у контексті пошуку адекватних засобів для вирішення проблеми конфлікту історичної пам'яті. А її важливою функцією є створення у сприйнятті молодого покоління цілісного образу історичного минулого національної спільноти, формування історичної пам'яті суспільства.

Процес засвоєння особистістю досвіду минулого, його історичної пам'яті формується за допомогою різних джерел – усної історії (членів родини, свідків подій), засобів масової інформації, творів мистецтва тощо. Реальним викликом сучасної історичної освіти є наявність у сучасному суспільстві різних за формою і змістом інформаційних потоків з історичною інформацією, що здійснюють великий вплив на масову свідомість та відображають суб'єктивність, недостовірність та тенденційність історичної інтерпретації. До них можна зарахувати історичні програми, науково-популярні передачі, популярні журнали, документальні та художні фільми на історичну тематику. Задовольняючи певні політичні чи комерційні інтереси, засоби масової інформації формують міфологізований образ історії.

З іншого боку, формулює виклик історичній освіті осмислення дидактичних можливостей інформаційних ресурсів та потребу в їх систематизації та класифікації з метою використання у навчальному процесі. Зокрема, до інформаційних потоків, наповнених історичною інформацією, належать письмові, зображальні та аудіовізуальні історичні джерела, наукові публікації в електронних наукових виданнях та бібліотеках, а також науково-популярні сайти, присвячені певному історичному явищу чи процесу [6, с. 73]. Група інтернет-ресурсів, що містять історичну інформацію, представлена сайтами суспільно-політичного характеру, що презентують суспільно-політичні тексти (наукові дослідження, аналітика, політична публіцистика, політична сатира, документальні матеріали, новини). Необхідно зосередитись на необхідності достатньо високої кваліфікації викладача для використання цих інформаційних джерел, неадаптованих до історичної освіти. Зокрема, серед інтернет-ресурсів містяться також сайти бібліотек готових текстів з тієї чи іншої проблематики – рефератів, курсових і дипломних робіт, які студенти використовують у процесі самостійної роботи. Особливою популярністю у студентів серед інтернет-ресурсів користується україномовна версія Вікіпедії, яка потребує ретельної перевірки достовірності інформації.

Саме тому розвиток критичного мислення, критичного аналізу та оцінки інформації, інформаційна культура особистості є важливим орієнтиром історичної освіти у сучасних умовах. Формування мислячої особистості, яка здатна критично оцінити минуле і сучасне, розуміти та поважати відмінності іншої людини, виявляти готовність до конструктивного діалогу та здатність здійснити усвідомлений вибір на основі стійких ціннісних орієнтацій має бути головним завданням конструювання її змісту.

Критичний аналіз історичних процесів та явищ повинен ґрунтуватися на системі морально-етичних цінностей, а відтак завданням історичної освіти є не лише забезпечення можливості для молоді особистості дослідження минулого, але й сприяти формуванню в неї загальнолюдських цінностей, які є основою вибору її життєвих орієнтирів. Гуманістичні загальнолюдські цінності

(толерантність, повага до прав людини, взаєморозуміння, солідарність, свобода, громадянська відповідальність) є основним критерієм добору змісту та методики історичної освіти, що сприяє подоланню таких негативних проявів, як стереотипи, упередження, ксенофобія, расизм тощо.

Аналіз студентами суперечливих та вразливих питань у процесі вивчення історії забезпечує особистість необхідними навичками для конструктивної взаємодії у суспільстві, дає змогу встановлювати зв'язки між віддаленими у часі історичними подіями й сучасними діями людини. У ракурсі критичного та творчого мислення уміння та навички, вироблені засобами проблемного підходу до роботи з вразливими питаннями минулого, є головними життєвими здатностями особистості для успішної взаємодії у сучасному суспільстві.

Навчання культурній багатоманітності у процесі реалізації діалогічного підходу засобами історичної освіти має на меті формування, збереження, трансляцію і розвиток культурних норм, цінностей, знань і смислів, сприяючи інтеграції, соціальній консолідації, що є важливим суспільним запитом вищого навчального закладу на підготовку особистості до ефективної життєдіяльності. Водночас діалогічність як концептуальний підхід в історичній освіті розглядає знання не як самоціль, а гнучкий та творчий продукт, що виникає у процесі діалогової взаємодії її учасників, та перебуває у стані постійної зміни та перегляду. На думку К. Ясперса: "...будь-яка концепція пізнаваного минулого, цілого руйнується, нові факти відкривають у минулому непомічену нами раніше істину. Те, що раніше відпадало як нездійсненне, набуває першорядного значення. Завершення історії здається нам неможливим" [8, с. 135]. "Переломлюючись крізь призму індивідуального світовідчуття, світобачення, світорозуміння минулого життя епох, знання перетворюються на засіб розвитку особистості, і мають незавершений, відкритий для подальших інтерпретацій характер", – зазначає С. Ганаба [3, с. 39]. Загальнолюдський культурний простір, говорить Л. Горбунова, визначає поліваріантне мислення як мислення крізь світи, креативно-можливісне, посибілістське, інтерпретативно-контекстуальне, таке, що здатне переключатися з одного гельштальту на інший [4, с. 33]

Важливою умовою продуктивного суспільного діалогу у процесі формування історичної пам'яті в українському суспільстві є застосування багатоперспективного підходу, що передбачає розгляд певної історичної проблеми з різних кутів зору та різних перспектив. Через дослідження різноманітних перспектив вивчення історії може сприяти емоційному розвитку особистості, розумінню її національно-культурних особливостей та взаємозв'язку з іншими людьми. У процесі викладання історії необхідно сприяти розвитку в особистості таких громадянських якостей, як толерантність, що передбачає позитивне сприйняття різноманітності та поваги до ідентичності та соціокультурного вибору інших людей і громадянськості, що виявляється у здатності до конструктивної комунікації та взаємодії із представниками полікультурної спільноти.

На підставі проведеного аналізу доцільно сформулювати завдання історичної освіти у контексті сучасних інтеграційних процесів в українському суспільстві: допомогти зрозуміти сутність культурної різноманітності в історичному аспекті; стимулювати інтерес і мотивацію особистості до аналізу історичних джерел; формувати ціннісні орієнтації на основі особистісного осмислення соціального, духовного, морального досвіду минулого і сучасного, сприяти свободі вибору й оцінки минулих подій та осіб на основі загальнолюдських цінностей; формувати здатності критичного аналізу явищ, фактів, альтернатив суспільного розвитку та різноманітних джерел інформації; сприяти формуванню особистої ідентичності через розуміння історії у різних площинах та з різних перспектив (особистої, місцевої, національної, світової).

Отже, у процесі дослідження історичного минулого відповідно до сучасних підходів історичної дидактики молоді люди мають змогу отримати стале відчуття належності до історії національної спільноти, навчаються приймати самостійні рішення, здійснювати зважений вибір, прогнозувати розвиток суспільства у майбутньому. За таких умов історична освіта має потенційні можливості стати чинником примирення різних моделей історичної пам'яті, засобом конструктивного суспільного діалогу про минулі та сучасні проблеми суспільного розвитку, інтеграції та

консолідації українського суспільства. Проведений аналіз доводить необхідність подальшого дослідження порушеної проблематики, зокрема питання сучасного змісту та навчально-методичного забезпечення базових курсів історії у вищому навчальному закладі.

1. Артюх В. Зміст поняття “історична пам’ять” на тлі українських реалій. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: soipro.narod.ru/documents/konf_zhuk/artuh.doc. 2. Більченко Є. Проблема тексту культури в змісті освіти / Євгенія Більченко // *Шлях освіти*. – 2007. – № 3. – С. 9. 3. Ганаба С.О. *Історична освіта у методологічному фокусі інтерсуб’єктивності: монографія* / С.О. Ганаба. – Кам’янець-Подільський: Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. – 152 с. 4. Горбунова Л.С. *Принципи реформування вищої освіти в Контексті інтеграційних процесів* / Л.С. Горбунова // *Філософські науки*. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2007. – С. 28–34. 5. Стельчик Сергій. *Імперія пам’яті. Російсько-українські стосунки в радянській історичній уяві* / Сергій Стельчик. – К.: Критика, 2008. – 304 с. 6. Лебедков Александр. *Образовательные ресурсы ученого предмета “История”* / Александр Лебедков // *Общественные науки*. – 2012. – № 1. – С.72–77. 7. Рябчук Микола. *Дві України: реальні межі, віртуальні війни* / Микола Рябчук. – К.: Критика, 2003. – 335 с. 8. Ясперс К. *Комунікація* / К. Ясперс // *Першоджерела комунікативної філософії* / Л.А. Ситниченко. – К.: Либідь, 1996. – С. 132–148.

УДК 930/ 94(73)“18/19”:327

Л.Ю. Питльована

Кафедра світової історії нового та новітнього часу
Українського католицького університету

США У ВОЄННИХ КОНФЛІКТАХ ЗЛАМУ ХІХ – ХХ ст. В ОЦІНКАХ АМЕРИКАНСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ

© Питльована Л.Ю., 2013

Аналізується інтерпретація участі та ролі США у воєнних конфліктах кінця ХІХ – початку ХХ ст. в американській історіографії. Досліджуються погляди американських професійних істориків та історіографічних шкіл щодо причин та наслідків участі США в іспано-американській війні 1898 р. та у процесі завоювання Філіппінських островів, розвитку сухопутних військ та військово-морського флоту у цей період.

The article is devoted to the analysis of the interpretations of the United States’ role and participation in war conflicts at the end of XIX and the beginning of XX century in American historiography. The views of professional historians on causes and consequences of the United States’ participation in the Spanish-American war in 1898, the conquest of Philippines, the development of American Land Forces and Navy are investigated.

Актуальність роботи зумовлена браком вітчизняних досліджень у галузі американської історіографії. Зокрема, потребує аналізу та систематизації доробок істориків США з проблем американської участі у воєнних конфліктах, становлення та розвитку збройних сил наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Цей період був важливим як у плані формування зовнішньополітичних цілей США, так і формування родів військ, тактичних та стратегічних доктрин, системи командування, так і відпрацювання досвіду спільних операцій у ході реальних бойових дій. Відповідальним випробуванням, “бойовим хрещенням”, стала для американської армії, особливо військово-морського флоту, участь у війні з Іспанією 1898 р., а потім у філіппіно-американському протистоянні.